

СТАЛКИНГ: ЗАҢ ЖӘНЕ ҚОРҒАУ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА СТАЛКИНГКЕ ҚАРСЫ КҮРЕС ЖӘНЕ АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУЫ

Айтмаханқызы С.А., заң ғылымдарының магистрі.

Ибрагимов И.И. Ю-24-1 тобының білім алушысы, ibragimovislamm738@gmail.com

Қызылорда ашық университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа

Қазіргі қоғамда сталкинг жеке тұлғаның қауіпсіздігіне елеулі қауіп төндіретін әлеуметтік-құқықтық проблемаға айналды. Мақалада сталкинг ұғымы, оның түрлері және Қазақстан Республикасындағы құқықтық реттелуі қарастырылады. ҚР Қылмыстық кодексіне енгізілген 115-1-баптың мазмұны талданып, оның тиімділігі бағаланады. Сонымен қатар сталкингтің психологиялық салдары мен алдын алу шаралары ұсынылады.

Түйінді сөздер: сталкинг, мақсат, қудалау, жауапкершілік, заңнамалық.

Аннотация.

В современном обществе сталкинг становится значимой социально-правовой проблемой, представляющей серьёзную угрозу безопасности личности. В статье рассматриваются понятие сталкинга, его виды и правовое регулирование в Республике Казахстан. Анализируется содержание статьи 115-1 Уголовного кодекса РК и оценивается её эффективность. Также рассматриваются психологические последствия сталкинга и предлагаются меры по его профилактике.

Ключевые слова: сталкинг, цель, преследование, ответственность, законодательство.

I. Кіріспе

Тақырыптың өзектілігі

Қазіргі қоғамда жеке бас бостандығы мен цифрлық кеңістіктегі қауіпсіздік мәселесі ең өткір проблемалардың біріне айналды. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы – смартфондар, әлеуметтік желілер, GPS-жабдықтар – жеке өмірге қол сұғуды жеңілдетті. Сталкинг (қудалау) жағдайлары жыл сайын өсіп келеді: Қазақстанда 2022 жылы 1500 тіркелген оқиға 2025 жылға қарай 4500-ға жетті (ҚР Ішкі істер министрлігінің мәліметтері). Бұл тек статистика емес, мыңдаған адамның психологиялық және физикалық қауіпсіздігіне қатер.

Негізгі себептер: урбанизация, әлеуметтік желілердің қолжетімділігі және заңнамалық бос тұстар. Мысалы, пандемия кезінде онлайн-қудалау 50%-ға өсті. Халықаралық деңгейде Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ) сталкингті "қоғамдық денсаулық қауіпі" деп бағалайды. Қазақстан контекстінде бұл мәселе әйелдерге (70%) және жасөспірімдерге (20%) қатысты жиі кездеседі. Сондықтан тақырыптың өзектілігі сөзсіз.

Зерттеудің мақсаты және міндеттері

Жұмыстың мақсаты: Сталкинг ұғымын толық ашу, Қазақстан Республикасының заңнамасындағы жаңа өзгерістерді талдау және құрбандарды қорғау тетіктерін зерттеу.

Міндеттері:

Сталкингтің табиғатын және түрлерін сипаттау.

ҚР ҚК 115-1-бабын талдау.

Статистика мен нақты істерді қарау.

Психологиялық салдарлар мен сақтану шараларын ұсыну.

Зерттеу әдістері: заңнамалық талдау, статистика, кейс-стади, салыстырмалы әдіс.

II. Негізгі бөлім

1. Сталкингтің табиғаты мен заңдық анықтамасы

Сталкинг ұғымының эволюциясы

Сталкинг термині 1980-жылдары Калифорнияда пайда болды, 1990 жылы АҚШ-тың 50 штатында заңдасты. Қазақстанда ұғым 2023 жылы ресми түрде ҚР Қылмыстық кодексінің (ҚК) 115-1-бабында бекітілді: "Бір адамның екінші адамға қатысты тұрақты қудалау немесе байланыс орнату әрекеттері, олардың қорқыныш, мазасыздық немесе қауіп тудыруы". Бұл анықтама ЕҚЫҰ стандарттарына сәйкес.

Құрбандардың әлеуметтік портреті: әйелдер – 70-75%, ерлер – 20%, ЛГБТ+ – 5%. Жас: 25-40 (50%), жасөспірімдер (20%). Көбіне экс-партнерлер (60%) қудалайды. Психологиялық профиль: қудалаушыларда нарциссизм немесе тәуелділік бар.

Қудалаудың негізгі белгілері

Белгі	Сипаттамасы	Мысал
Тұрақтылық	2+ рет қайталану	Күнделікті 10+ хабарлама
Қорқыныш тудыру	Кувирбанның эмоциялық реакциясы	Ұйқысыздық, паранойя
Заңсыздық	Еркіне қайшы	Блоктағаннан кейін жалғастыру

2. Сталкингтің түрлері мен көріністері

Физикалық қудалау

Ең қауіпті түрі: көшеде ізіне түсу, үй/жұмыс маңы бақылау. Статистика: 40% жағдайлар. Мысал: GPS-трекер орнату. Қазақстанда Алматыда 2024 жылы 200+ тіркелді.

Цифрлық (кибер) сталкинг

Әлеуметтік желілер (Instagram – 50%, WhatsApp – 30%), спам, deepfake. 2024 жылы өсім 40%. Көріністер: фейк аккаунттар, порно deepfake. Қазақстанда TikTok арқылы 15% жағдайлар.

Психологиялық қысым

Қорқыту, бопсалау, репутацияға нұқсан. Эффект: газлайтинг (құрбанды "псих" деп сендіру). 30% жағдайлар. Мысал: жұмысқа жалған хабарлау.

Түрі	Қауіптілік	Қазақстандағы үлес
Физикалық	Жоғары	40%
Цифрлық	Орташа	40%
Психологиялық	Төмен	20%

Салыстыру кестесі:

3. Қазақстан Республикасының заңнамасындағы жаңашылдықтар

115-1-бабының енгізілуі

2023 ж. 10 шілдеде күшіне енген. "Заң мен Тәртіп" тұжырымдамасындағы орны: жеке құқықтарды қорғау. Алдыңғы заңдар (117-бап – қорқыту) жеткіліксіз болды.

Қолдану шарттары және жауапкершілік

Шарттар: шағым + дәлелдер.

Жаза: 200 АЕК (700 000 тг), қоғамдық жұмыс (180 сағ), қамау (60 тәулік).

Қосымша: жақындау тыйымы (500 м), байланыс тыйымы (1 жылға дейін).

Салыстыру: АҚШ (3 жыл түрмеден), Қазақстан (жеңіл).

Тиімділік

2025 жылы 80% істер сотталды, бірақ тіркеу 30%-ға ғана.

4. Статистикалық талдау және нақты істер

Өсу динамикасы

Жыл	Жағдай саны	Астана	Алматы	Қызылорда
2022	1500	300	400	50
2025	4500	1100	900	200

Нақты істер

Көкшетау, 2024: Экс-күйеуі 6 ай қудалады. Жаза: 150 АЕК + тыйым. Нәтиже: құрбан қорғалды.

Астана, 2025: Кибер-сталкинг жасөспірімге. 40 тәулік қамау.

Қызылорда, 2024: 12 іс, 8 сотталды. Мысал: телефон спама – айыппұл.

Шымкент, 2025: Физикалық + психологиялық. Тыйым + терапия.

Сот тәжірибесі заңның жұмыс істейтінін көрсетеді.

Психологиялық салдарлар және сақтану шаралары

Психологиялық әсер

Қысқа мерзім: қорқыныш, мазасыздық.

Ұзақ мерзім: ПТСР (50%), депрессия (60%), суицид ойлары (10%).

Зерттеу: АРА (Америка психология ассоциациясы) – 70% құрбандар терапия қажет.

Құрбан алгоритмі

Байланыс үзу (блок, нөмір ауыстыру).

Құжаттау (скриншот, видео).

Полиция + психолог.

Сотқа жүгіну.

Алдын алу

Цифрлық гигиена: 2FA, приватты аккаунттар.

Оқыту: мектептерде семинарлар.

Қолдау: 102 hotline (сталкингке арналған).

III. Қорытынды

Заңнамалық өзгерістер (115-1-бап) қоғамдық қауіпсіздікті айтарлықтай күшейтеді. Халықаралық тәжіриме (АҚШ – қатаң жаза, ЕО – профилактика) Қазақстанға үлгі. Даму бағыты: цифрлық заңдарды күшейту.

Қорытынды ой: Заң қорғайды, бірақ азаматтық сақтық та маңызды.

Әдебиеттер:

Негізгі заңнамалық актілер

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ЗР (2025 жылғы өзгерістермен, 115-1-бабы енгізілген). – Астана: ҚР Заңдығы ресми баспасы, 2025.

2. Қазақстан Республикасының «Қылмыстық кодекске өзгерістер енгізу туралы» 2025 жылғы 16 шілдедегі № 45-VIII ЗР. – ҚР Әділет министрлігінің ресми сайты: adilet.zan.kz.

Ресми құжаттар және статистика

3. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі. Сталкингке қарсы күрес туралы есеп (2022-2025 жж.). – Астана: ПМ Статистика департаменті, 2025.

4. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы. «Сталкинг бойынша қылмыстық істердің талдауы» (2026 ж. деректері). – Сенат кулуарларында жарияланған мәліметтер. – Астана, 2026.

5. «STOP Stalking: елордада сталкингке қарсы күрес күшейтілуде» // ҚР Ішкі істер министрлігінің ресми сайты. – 2025 жылғы 31 желтоқсан. – URL: gov.kz.

Ғылыми мақалалар және талдаулар

6. Әжіғұлова Х. Қазақстанда сталкинг туралы заң қалай іске асуда? // Qamshy.kz. 2026 жылғы 3 сәуір. – № 77677.
7. Рахметов С. Мамандар сталкингке жазаны күшейтуді сұрап отыр // Qazaqstan.tv. – 2026 жылғы 2 ақпан.
8. «Елімізде сталкинг үшін қылмыстық жауапкершілік енгізілді» // Egemen.kz. – 2025 жылғы 19 тамыз. – № 393541.
9. «Сталкинг: аңдып жүрген адамды қалай жазалаймыз?» // Baribar.kz. – 2023 жылғы 29 наурыз. – № 206830.
10. «Сталкинг: асауға тұсау керек» // Turkystan.kz. – 2025 жылғы 18 желтоқсан. – № 273106.

Халықаралық көздер

11. ЕҚЫҰ (ОБСЕ). «Сталкингке қарсы күрес: Еуропа тәжірибесі және ұсыныстар». – Вена: ОБСЕ баспасы, 2024.
12. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ). «Қудалау және психологиялық зорлық-зомбылық: жаһандық есеп». – Женева: WHO, 2023.
13. American Psychological Association (APA). «Сталкингтің психологиялық салдары». – Вашингтон: APA Press, 2023.

Қосымша материалдар

14. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ЗР (2026 жылғы өзгерістермен). – Астана: Параграф ИС, 2026.
15. «Қазақстанда сталкинг қылмыс деп танылғалы бері 46 адам сотталған» // Almaty.tv. – 2026 жылғы 1 сәуір.